IT-revolutionen och den svenska kulturens politik

– Uppfattningar om ”ny teknik” i svensk kultur- och mediepolitik 1991–1998

Tobias Harding
tobias.harding@isak.liu.se
Tema Kultur och Samhälle, ISAK, Linköpings Universitet

Paper från ACSIS nationella forskarkonferens för kulturstudier, Norrköping 13–15 juni 2005. Konferensrapport publicerad elektroniskt på www.ep.liu.se/ecp/015/. *© Författaren.*

Abstract

Kultur och teknik är två företeelser som varit centrala i konstruktionen av nationella identiteter. Idag menar många emellertid att både teknik och kultur i stället bidrar till nationsidéns övergivande till förmån för mer nätverksartade transnationella strukturer i en allt mer globaliserad värld. Denna artikel handlar om hur svenska staten i sin kulturpolitik (inklusive mediapolitiken) förhållit sig till informationsteknologi. Studien gäller policies på central statlig nivå under perioden 1991–1998. Frågan är här hur teknisk utveckling föreställts i relation till nationell identitet och i vilken utsträckning man tänkt sig relationen som stadd i förändring. Jag drar slutsatsen att inget egentligt förändringsprojekt förelegat. Man tänkte sig visserligen att omgivningen förändrades som resultat av en deterministisk teknikutveckling. Detta bemöttes – framförallt under regeringen Bildt men även senare – i termer av nationens utsikter i tävlan med andra nationer. Från socialdemokratiskt och vänsterhåll har man även uppfattat ett hot från multinationella företag mot svensk demokrati och kultur – det senaste framförallt i termer av globaliseringens hot mot svenska språket – detta har i sin tur lett till begränsade försök att skrida till den nationella kulturens försvar.

IT-revolutionen och den svenska kulturens politik – Uppfattningar om ”ny teknik” i svensk kultur- och mediepolitik 1991–1998

Kultur och teknik är två företeelser som varit av central betydelse i den symboliska konstruktionen av nationella identiteter. Idag uppfattas både teknik och kultur emellertid i många sammanhang i stället bidra till nationsidéns övergivande till förmån för mer nätverksartade och komplexa transnationella strukturer i en såväl tekniskt som kulturellt sett allt mer globaliserad värld. Denna artikel handlar om hur svenska staten (en sedan länge etablerad nationalstat) i sin kulturpolitik (inklusive mediepolitiken) förhållit sig till utvecklingen och införandet av informationsteknologi och övergången till vad man i dessa sammanhang ofta beskrivits som ett informations- eller kunskapssamhälle. Som antyds när man använder ett begrepp som ”kunskapssamhälle” har man från politiskt håll velat se en möjlighet att hantera dessa förändringar inom ramarna för kultur- eller utbildningspolitiken (Kylhammar, 2003). Frågan är här hur den tekniska utvecklingen ställd i relation till nationell identitet och till politikens uppgifter föreställts i just kulturpolitiken, och i synnerhet i vilken utsträckning man tänkt sig dessa relationer som stadda i förändring.

Studien har koncentrerats till att gälla allmänna policies på central statlig nivå under perioden 1991–1998 och materialet består av regeringens propositioner, av oberoende statliga

utredningar (SOU-serien) och av de riksdagsmotioner som författats av de olika partierna.[1] Introduktionen av informationsteknologi har i Sverige skett i flera stora svep. I sin nuvarande form kom föreställningen om informationssamhället emellertid i rampljuset på allvar först under regeringen Bildt, det vill säga 1991–1994, något som med all sannolikhet har såväl politiska som teknologiska orsaker (Santesson-Wilson, 1999). Centrala beslut skulle även fattas senare under nittiotalet, till exempel genomfördes betydande satsningar på bredband mot slutet av årtiondet. Den mest omfattande utredningsverksamheten på kulturområdet ägde emellertid rum redan under mitten av årtiondet och även om stora satsningar senare genomförts för att möjliggöra sändningar av digital-TV fattades principbesluten även på detta område redan 1996. Undersökningsperioden har därför begränsats till perioden mellan valen 1991 och 1998.

Eftersom undersökningens område kommer att styras av vilka ämnen som varit föremål för utredning och riksdagsdebatt under perioden kommer de ämnen som behandlas här främst vara den generella IT-politik som under regeringen Bildt gällde som övergripande policy för alla sektorer, den något annorlunda politik som samtidigt bedrevs på medieområdet, hur den samma senare utvecklades under de följande åren, samt de IT-satsningar som under senare delen av perioden ägde rum i den övriga kultursektorn. Först kommer jag emellertid att gå djupare in på relationen mellan kultur, teknisk utveckling och nationell identitet och hur jag i detta sammanhang kommer att relatera till dessa begrepp. Denna redogörelse mynnar sedan ut i en kort diskussion kring man i samtida forskning försökt relatera den pågående tekniska utvecklingen, och synen på den samma, till de här diskuterade frågorna om kultur och nationell identitet. Är det så att vi rör oss mot en postnationell världsbild?

Den teknologiska nationen

Svenska staten är inte bara en offentligrättslig konstruktion med vissa uppgifter i förhållande till sina medborgare utan även en nationalstat. Som sådan är den i likhet med alla nationalstater med nödvändighet en dubbel institution. För det första är den en stat, det vill säga en organisation som innehar våldsmonopolet och därmed medföljande suveräna maktställning inom ett i förhållande till andra nationalstater definierat territorium. För det andra är den en föreställd gemenskap av medlemmar. På det juridiska planet är denna medlemsgemenskap klart definierad som statens medborgare med de andra personer som tillåts vistas inom territoriet som endast sekundärt relevant grupp. På ett annat plan är nationen emellertid också en föreställd gemenskap grundad på gemensam identifikation (Brubaker, 1992, Anderson, 1996: s 21f). Som identitetsgrundad gemenskap kan nationen uttryckas i termer av självidentitet grundad på identifikation med en mer eller mindre gemensam berättelse (Jfr. Giddens, 1991), eller åtminstone på en berättelse med centrala gemensamma referenspunkter. I den nationalistiska ideologins berättelse (i såväl vidare som trängre bemärkelse) om nationen finns ett nära samband mellan dessa olika perspektiv på nationalstaten: mellan individuell och kollektiv identitet, mellan självidentitet och statliga institutioner, mellan stat och folk, inte minst i den demokratiska – *folk*styrda – nationalstaten, mellan folk och territorium i nationen och mellan blod och jord – *Blut und Boden* – för att uttrycka det hela mera drastiskt. Denna nära identifikation av alla dessa i grund och botten mycket olika storheter kan i själva verket sägas vara nationalismens innersta kärna, och har ofta använts för att definiera både den och det rådande nationalstatliga internationella – numera globala – politiska systemet (Smith, 1986).

1 Motioner signerade av enskilda riksdagsledamöter har således inte beaktats utan enbart sådana som signerats av flera partirepresentanter, och främst då namnen inkluderat antingen partiledaren eller partiets företrädare i de relevanta utskotten.

Samtidigt som nationalitetens seger som grundläggande politisk identitet (grundläggande eftersom föreställningen om den nationella gemenskapen som arena utgör själva förutsättningen för det politiska spelet) innebär en tydlig identifikation av rumsligt territorium, folklig gemenskap och politisk makt, utgör den emellertid också en integrerad del av moderniteten och av den avveckling av platsens betydelse som Giddens beskrivit med termen ”urbäddning” (Giddens, 1997: 31). Det som bäddas ur tycks emellertid främst vara processernas och individens koppling till den specifika platsen samtidigt som denna i viss utsträckning ersätts med nationen som föreställt, till sina essentiella egenskaper homogent, rum där varje individ kan placera in både sig själv och andra. En mängd lokala identifikationer underordnas med andra ord den nationella identiteten och det nationella rummet fylls med likformiga inbördes utbytbara individer som identifierar sig direkt med nationen. Nationen kommer därmed att ersätta det lokala. Enligt nationalismteoretikern Benedict Anderson förutsätter denna process omfattande tillgång till symboliska bilder av det nationella som till exempel kartor, emblem och museer för nationell kultur och historia. Till detta kommer också den mera påtagliga närvaro som skapades genom mediernas och framförallt tryckteknikens utveckling där de alla platser inom ett gemensamt språkområde fördes allt närmare varandra, samtidigt som utbyggnaden av utbildningsväsendet tillsammans med annan utbildnings-, kultur, och språkpolitik ledde till att dessa områden i allt högre grad kom att sammanfalla med det nationalstatliga territoriet (Gellner, 1988, Anderson 1996). På ett liknande sätt föreställer sig Giddens att nationen nu skulle vara på väg att tappa sin betydelse till förmån för såväl lokala som globala sammanhang i en tid där språk och kommunikation i allt mindre grad stängs inne av statsgränserna (Giddens, 1997: 31).

Som ideologiskt fundament för det nationella projektet är nationalismen i dess klassiska tillbakablickande nationalromantiska formulering heller inte allenarådande. Inte minst modernismen som sådan har spelat en betydande roll som ideologiskt fundament. Nationen har med andra ord kunnat betraktas som bärare av modernitet lika mycket som av föreställda nationella traditioner. Det är därför föga förvånande att teknikutvecklingen ofta har satts i samband med nationella ambitioner, eller att nationella berättelser rent av fått detta som sitt centrala tema. Detta kan till exempel sägas om länder som Storbritannien, USA, Tyskland och Japan, från 1800-talets proklamatoriska nationalism och fram till idag. Den tekniska utvecklingen var redan tidigt en central arena för nationernas tävlan såväl på det symboliska planet – där tävlan kanske bäst exemplifieras i kampen om Nobelprisen – på det ekonomiska planet, för att inte tala om krigsindustrins förödande praktiska tillämpningar av tekniken (Sörlin, 2004, Brubaker, 1992, Nathan, 2004). Denna tävlan förutsatte inte främst att teknikutvecklingen var i grunden positiv (vilket ivrigt förnekades av mer nostalgiskt lagda nationalister) men däremot att den var determinerad och att de olika staterna därför helt enkelt kommit olika långt i en utvecklingsriktning de alla måste följa och där den som kommit längst hela tiden måste vinna. Utöver detta kom den tekniska utvecklingen också med tiden att tjäna som metafor för uppgåendet i den nationella gemenskapen. I tretiotalets Tyskland kunde den radikalkonservative författaren Ernst Jünger till exempel hälsa individens upplösning i identifikation och praktisk inordning i nationens industriella krigsmaskin som en frälsning undan den liberala tidsålderns småborgerliga förfrämligande (Jünger, 1932, Tralau, 2002).[2] Relationen mellan teknikutveckling och nationell identitet har emellertid även varit stark i efterkrigstidens Skandinavien och kanske i synnerhet just i Sverige, ett land där folkhemmets berättelse om nationens uppbyggnad som internationell ekonomisk och politisk förebild på många sätt har kommit att ersätta mer traditionellt nationalromantiska berättelser. Föga förvånande har denna berättelse också skrivits in i ett nära sammanhang med en parallell

2 Jünger skulle dock efter Andra Världskrigets utbrott inta en mer modernitetskritisk konservativ hållning och i bland annat framtidsromanen *Heliopololis* allt mer ta avstånd ifrån individens underordning inför den modernistiska ordningen, Neaman 1999.

berättelse om Sverige som tekniskt framgångsrik stat och industriellt föregångsland. Detta speglar på många sätt också det nära samarbete som existerat mellan stat och industri i efterkrigstidens Sverige (Griffiths, 2004). Det är i detta sammanhang särskilt värt att notera att skillnaden mellan dessa ideologiska ställningstaganden inte handlade om nationens ställning i det närvarande politiska systemet utan om fördelningen av dess resurser och av makten inom den, det vill säga om förhållandet mellan stat, näringsliv och civilsamhälle inom den föreställda gemenskapens ramar.

Föreställningen om det nationella som modernistisk syntes hänger naturligtvis också nära samman med den numera vitt spridda föreställningen om ett nära förestående, eller kanske till och medan redan påbörjat, slut på moderniteten och det därmed följande inträdandet i en postmodern tidsålder. Teoretiskt närstående till samhällsteoretiker som Giddens och Ernest Gellner är på detta område till exempel sociologen Manuel Castells, vars teorier om nätverks-samhället pekar fram emot en situation där nationernas betydelse som politiskt, ekonomiskt och kulturellt rum minskat och gett plats åt rumsligt sett mer utspridda nätverksstrukturer som möjliggjorts av nya och mer effektiva kommunikationstekniker (Castells, 1996, Castells, 1997, Castells, 1998). Castells analyser har visserligen anklagats för att vara såväl allt för svepande som mer eller mindre blinda för maktaspekten i de studerade processerna. Å andra sidan har andra analytiker som varit betydligt mer medvetna om maktaspekterna kommit till, i detta sammanhang, liknande slutsatser. Om något så har de postkoloniala teoretikerna kommit att ifrågasätta att nationen någonsin haft den centrala roll som den ofta tillskrivits. I stället pekar de på hur internationella – eller snarare *trans*nationella – strukturer och nätverk utövar makt inom ramarna för ett numera globalt dominanssystem (Eriksson, Baaz &Thörn 1999, Hall, 1999).

Andra pekar på de roller den tekniska utvecklingen har spelat i detta sammanhang. Nya kommunikationsnätverk förbinder människor över hela världen, ofta direkt, interaktivt och utan mellanhänder. Ekonomiska visionärer har pekat på den informationella ekonomin som ett nytt tillstånd efter den industriella. Information kommer att vara den nya främsta handelsvaran och avstånden kommer att tappa sin betydelse i takt med att elektroniska kommunikationsmetoder tar överhanden (Lash &Urry, 1994). På ett liknande sätt har kulturteoretiker pekat på hur nya kulturella gemenskaper byggs upp när nätverken gör det möjligt för enskilda personer att träda i direkt kontakt med varandra över hela världen. Detta öppnar också möjligheterna för en ny typ av politiskt handlande baserat på transnationella nätverk och obundet av de nationalstater och nationella korporativa organisationer som dominerat politiken under den tidigare perioden (Castells, 1996, Zickmund, Susan, 2000 [1997]). Vissa har till och med gått så långt som att börja hoppas på en värld där själva den mänskliga kroppen kan transcenderas när människor träder i kontakt med varandra via cyberrymdens rent informationella kanaler Enligt dessa tänkare tycks vi på väg in i en framtid där vi inte enbart – eller kanske ens främst – lever våra liv i ett fysikt universum utan istället rör oss i en informationell cybernetisk rymd där inte bara nationalstaternas territoriella suveränitet, utan även fenotypiska kategorier, som ras och kön, inte längre har någon betydelse (Kennedy, 2000).[3] Tekniken har därmed tagits i bruk som metafor även för utbrytandet ur de hierarkier den en gång – och i stor utsträckning fortfarande – symboliserat underordningen under.

Mer skeptiska forskare har pekat på att gamla strukturer fortfarande dominerar, för att inte tala om att nätverkssamhällets sköna nya värld är långt ifrån befriad från maktrelationer. Det kan vara värt att komma ihåg att själva begreppet ”cyberspace” när det i början av åttiotalet myntades av romanförfattaren William Gibson refererade till ett fenomen i en framtidsvision

3 Man kan i detta sammanhang särskilt nämna Donna Haraway som i sitt cyborgmanifest framställer just en sådan vision även om hon också är ytterst medveten om hur avlägsen och föga självklar den rimligen måste sägas vara (Haraway 2000 [1991]).

som på intet sätt var någon egalitär utopi, utan tvärtom en synnerligen elitistisk dystopi kraftigt präglad såväl av globaliseringens baksidor som av multinationella jätteföretag och utrustad med en genusstruktur som visserligen inte kan anklagas för att vara förmodern men som ändå rymde alla den moderna världens makthierarkier (Gibson, 2001, Tomas, 2000 [1989]). Senare tiders forskning pekar på att våra dagars ”cyberspace” knappast är jämt utbrett över jordytan utan baserat på nätverk där betydligt fler noder och ingångar befinner sig i de rikare länderna och där den anglosaxiska språkliga och kulturella dominansen snarast gör sig än mer gällande än på andra områden. Att den största användargruppen fortfarande utgörs av välutbildade vita män som loggar in från USA och Västeuropa har även det påpekats upprepade gånger (Mitra, 2000, Stratton, 2000 [1997]). Inte ens för dessa användare sker den sägenomsusade interaktiviteten på särskilt lika villkor (Fornäs, 2002), och sträcker sig sällan till att påverka innehållet på mer välbesökta sidor. Ännu en tydlig trend utgörs av nationalstaternas och internationella samarbetenas försök att utsträcka sin juridiska kontroll i en hittills till synes okontrollerad cyberrymd. Att såväl hårdvara som användare agerar inom nationalstaternas fysiska territorier börjar återigen bli en faktor att räkna med när nationella juridiska system börjar etablera sin kontroll över nätet, en process som kan vara nog så konfliktfylld i den demokratiska världen men vars våldsamhet blir mindre tvetydig när stater som Kina och Saudiarabien försöker försvara sin dominans över sina medborgares medvetanden (Kalathil &Boas, 2003). Denna kritik är emellertid inte temat för denna artikel. Istället förflyttar vi oss tillbaka till en tidpunkt då åtminstone nationalstaten Sverige fortfarande hade kvar sin närmast romantiska tro på teknikens åtminstone potentiellt frälsande verkan på nationens alla problem. I detta sammanhang utgör det ovanstående endast en bakgrund som förhoppningsvis skall kunna ge en viss bild av den ideologiska bredd i vilken den svenska IT-politiken kommit att positionera sig på ett alldeles särskilt sätt.

Den profetiska perioden: Regeringen Bildt

> Regeringen tillkallade den 17 mars 1994 en kommission för att främja en bred användning av informationsteknologin i Sverige, som ett medel att höja livskvaliteten och öka vårt lands internationella konkurrenskraft. Kommissionen har antagit namnet Informationsteknologikommissionen (IT-kommissionen). (SOU 1994:118: 5)

Regeringen Bildt under början av nittiotalet har pekats ut som höjdpunkten på en framstegsoptimism som ända från första början knutits till datorn och som mycket väl kan beskrivas som en allt mer spridd ideologisk ”IT-ism”.[4] Under regeringen Bildt nådde denna IT-ism i sin tur sin höjdpunkt i den IT-kommission som tillsattes av regeringen, händelsevis den enda statliga utredning någonsin som letts personligen av en sittande statsminister. Kommissionens språkbruk är precis så visionärt som man skulle kunna vänta: fantastiska förväntningar knyts till den nya informationstekniken och till det samhälle den förväntas skapa. Trots allt tal om ett nytt samhälle tycks detta emellertid inte gälla för det område vi här koncentrerar oss på – nationalstatens. Regeringen och staten har självklara uppgifter i det nya samhället och dessa är lika självkart de samma som i det tidigare samhället. Genom nationella satsningar på forskning och kunskapsproduktion i samarbete mellan stat och näringsliv skall en infrastruktur byggas upp som gör det möjligt för Sverige att bli en ledande nation i den nya ekonomin. Därmed kommer nytt välstånd att skapas och detta måste sedan – återigen på klassiskt svenskt manér – fördelas av staten. Denna har emellertid också en roll som utbildare och tillhandahållare eftersom det gäller att göra den nya tekniken tillgänglig för rikets alla medborgare. Eftersom utvecklingen (på det globala planet) tänks som determinerad och generellt relevant är det också viktigt att alla samhällssektorer på ett så tidigt stadium som

4 Kylhammar 2003: 62, med hänvisning till Johansson 1997 och Johansson, Nissen, Sturesson 1998.

möjligt får del av och deltar i den. Det är dessa ansträngningar skall samordnas av IT-kommissionen (SOU 1994:118).

Regeringen Bildts uppfattningar om nationen sådana de uttrycks i IT-kommissionens program går med andra ord väl ihop med den uppfattning om det nationella kulturarvet som statsministern uttryckt redan i sin regeringsförklaring:

> Kulturarvet skall värnas. Den svenska kulturen får ökad betydelse när vi under de kommande åren tar steget in i det europeiska samarbetet. Vår kultur bör föras ut i det övriga Europa samtidigt som vi stärker vår egen kulturella identitet (Rikdsagens protokoll den 4 oktober 1991).

Regeringen gick visserligen tydligt in för en internationalisering, men detta var å andra sidan också exakt vad det handlade om – en inter*nationalisering* – ett positionerande av den svenska nationen i ett inter*nationellt* politiskt och ekonomiskt system, något som i sig inte stod i motsättning till – utan tvärtom förutsatte – ett stärkande av den svenska identiteten och därmed också av sammanhållningen. Relationen mellan nation teknik och kultur såg med andra ord nästan exakt likadan ut som den hade gjort under det sena 1800-talets parallella industrialisering och nationshävdande. I ett sådant sammanhang är det föga förvånande att det enda som nämndes angående nationell identitet i IT-politikens mål var att ”[d]en svenska kulturens och det svenska språkets ställning skall i denna informationsprocess värnas särskilt.” (SOU 1994:118: 7) Lika lite förvånande är det att kulturpolitikens roll då blir att försvara och ge medborgarna tillgång till ett redan existerande kulturliv och att det är i detta syfte informationsteknologin skall nyttiggöras (lägg märke till att det nationella är positivt och den multinationella kulturen negativ):[5]

> Den svenska kulturpolitiken syftar bl.a. till att stödja *svenskt* kulturskapande och till att möjliggöra för *alla i Sverige* att få del av kulturella upplevelser och det *svenska* kulturarvet. Genom IT kan kulturskapare och kulturinstitutioner lättare nå publiken. Det blir lättare att orientera sig i museernas och arkivens rika samlingar. IT kan också ge upphov till helt nya möjligheter för konstnärligt skapande. Det finns emellertid också en risk för att den *multinationella* kulturindustrins dominans förstärks ytterligare genom uppbyggnaden av världsomspännande informationsnätverk (SOU 1994:118: 21).[6]

Den mediepolitiska praktiken

Samtidigt som IT-ismens profeter gjorde sin stämma hörd i IT-kommissionens rapportproduktion skedde emellertid en betydligt mer praktisk ”anpassning till den nya tiden” inom en annan del av kulturpolitikens område, nämligen TV-sändningarnas. Även här fanns den tillträdande regeringens policy utstakad redan i regeringsförklaringen:

> Radio- och TV-monopolet är tekniskt sett avskaffat. Regeringen kommer att föreslå sådana lagändringar att friheten ökar på radio- och TV-området. Detta innebär i princip fri etableringsrätt (Riksdagens protokoll den 4 oktober 1991).

Föreställningen om att utvecklingen redan gjort den tidigare svenska public servicemodellen obsolet var dock på intet sätt unik för den tillträdande regeringen. Tvärtom var de avgörande förändringarna redan genomförda av deras företrädare, om än i sista minuten i augusti 1991. Då hade den avgående regeringen Carlsson nämligen, i samråd med en kommitté med representanter för riksdagspartierna, lagt fram den proposition som slutgiltigt avskaffade

5 Jfr. Harding 2004.
6 Mina kursiveringar.

Sveriges Radios nationella monopol på TV-sändningar genom att öppna den nisch som den tillträdande regeringen senare skulle överlämna åt Nordisk Television, sedermera ombildat till TV4. Särskilt motiveringen till denna reform är intressant i detta sammanhang:

> Under den senare delen av 1980-talet har vi kunnat iaktta en snabb utveckling både när det gäller satellitsänd TV och i fråga om marksänd TV i utlandet. [---] I några länder har de programpolitiska följderna av en intensiv konkurrens mellan olika reklamfinansierade TV-företag kommit till uttryck i form av ett utslätat programutbud, som främst är inriktat på underhållning (Prop. 1990/91:149: 37).[7]

Reformen ägde inte rum främst som resultatet av en ideologisk förändring utan tvärtom som en följd av att satellittekniken redan i praktiken avskaffat sändningsmonopolet. Därav drog man slutsatsen att även marknätet nu kunde öppnas för kommersiella intressen, men inte av något slags uppgivenhet utan därför att man genom att locka med denna konkurrensfördel skulle kunna tvinga programföretag att underkasta sig nationell lagstiftning och ingå bindande avtal med staten. Det handlade med andra ord bokstavligen om att ta ned en allt för svårkontrollerad och högtflygande teknisk utveckling på jorden, och därmed in under nationalstatens jurisdiktion. Redan vid den här tiden talade man också om digitalisering av nätet som ett logiskt nästa steg i uppgraderingen av marknätet. Det inflytande som staten därmed förvärvade skulle dels användas för att ställa krav på kvalitet och mångfald, liknande de SVT redan underkastats, även på det nya programbolaget och dels för att se till att inkomsterna från TV-reklam riktad till den svenska marknaden användes till förmån för produktion av TV riktad till och producerad i Sverige. Reklamen i sig uppfattades visserligen precis som tidigare som ett rent negativt fenomen, men man kunde samtidigt försvara den nya politiken med hänvisning till att utvecklingen nu gjort det omöjligt att hindra utflödet av TV-reklam till medborgarna. Det var således inte svenska staten som hade ändrat inställning utan teknikutvecklingen som tvingat den på reträtt. Tekniken beskrevs således inte i första hand positiv i detta sammanhang men däremot obeveklig. Positivt var istället det nationella, medan såväl utflöde av pengar som inflöde av utländsk kultur att döma av de motåtgärder som vidtogs var att betrakta som negativt (Prop. 1990/91:149).[8]

Mer kontroversiellt var att regeringen Bildt omorganiserade även Sveriges Radiokoncernens företag och verksamheter i linje med sin egen tolkning av den nya yttrandefrihetsgrundlagen. Lagen hade visserligen tillkommit på socialdemokratiskt initiativ och som en följd av en bred politisk enighet men någon motsvarande enighet fanns inte kring regeringens projekt att dela upp verksamheten i ett antal nya aktörer. Dels särskilde man de granskande myndighetsfunktionerna från den övriga verksamheten och dels upprättade man även tre skilda programbolag: Sveriges television AB, Sveriges radio AB och Sveriges utbildningsradio AB. Sedan organisationsförändringarna behandlats i ett antal mycket hastiga utredningar beslutades det även att de tre bolagen skulle ägas av tre från varandra skilda stiftelser för att på så vis säkerställa största möjliga oberoende (Prop. 1991/92:140).[9] Ägandet av programbolagen hade därmed gjorts till en stridfråga i det nya ”informationssamhället”, analog med produktionsfaktorernas ställning i industrisamhället.

Även om de fyra regeringspartierna åtminstone tillfälligt kunnat enas om en organisationsform delades tilltron till denna lösning emellertid inte av något av de övriga

---

7 Samma tendenser är även tydliga i de direktiv (Dir. 1991:67) som en gång skrivits av dåvarande biträdande utbildningsministern Göran Persson och som varit vägledande för den utredning som i sin tur bildade grunden för propositionen.

8 De tekniska förutsättningarna undersöktes senare framförallt i SOU 1994:34.

9 Denna utredning var i sin tur delvis baserad på SOU 1992:10 och remissvaren på denna (som sammanfattas i en bilaga till propositionen). Organisationsfrågorna utvecklades senare även i SOU 1992:36 och SOU 1993:17.

partierna. Ny demokrati menade att inget oberoende var möjligt utan en total privatisering av samtliga kanaler. Mångfalden skulle garantera sig själv på marknaden medan kvaliteten kunde upprätthållas genom fortsatt verksamhet efter public servicemål i en radiokanal och en TV-kanal. Denna verksamhet skulle emellertid inte finansieras genom licensavgifter utan genom avgifter uttagna av dem som faktiskt använde sig av dessa tjänster (betal-TV), medan det folkliga inflytandet skulle garanteras genom att aktierna delades ut till folket. Socialdemokraterna hävdade å andra sidan att avskaffandet av koncernens moderbolag i själva verket ökat regeringens inflytande, medan vänsterpartiet inte ansåg det rimligt att staten avhändande sig möjligheten att använda sig av programbolagen för att uppnå sina egna kulturpolitiska mål (Motion 1991/92:Kr299, Motion 1991/92: Kr5, Motion 1991/92:Kr7). Trots radikalt olika uppfattningar om vad ”oberoende” egentligen skulle innebära var det med andra ord enbart vänsterpartiet som motsatte sig regeringens målsättning att öka programbolagens oberoende. Samtidigt rådde emellertid relativ enighet kring de krav som faktiskt ställdes på dessa i lagstiftning och sändningsavtal. Till grund för dessa krav låg i stor utsträckning den utredning som publicerades i betänkandet *Ny lagstiftning om radio och TV,* en utredning som pågått ända sedan mitten av åttiotalet. Till de krav som föreslagits av utredningen räknades såväl ”opartiskhet och saklighet” som begränsningar gällande våld och pornografi. Dessutom ingick särskilda krav på att fastställda minimiandelar av sändningarna skulle bestå av europeiska och svenska program, det förstnämnda något som ingick i de EG-fördrag man stod i begrepp att skriva under och det sistnämnda ett i svenska sammanhang helt okontroversiellt förslag (SOU 1994:105).

Folkhemmet i kunskapssamhället: Socialdemokratins återkomst till makten

De närmaste åren efter socialdemokraternas återkomst till makten 1994 hör till de mest utredningstäta i svensk kulturpolitiks historia. Dels så droppade de sista av den borgerliga regeringens utredningar in en efter en och dels förefaller den tillträdande regeringen ha betraktat hela denna redan väldiga rapportproduktion med viss skepsis och tillsatt egna utredningar. Ingen av dessa samlade dock en så framstående grupp ledamöter som den dittillsvarande IT-kommissionen som nu ersattes av en kommission under ledning av Jan Nygren. Ingvar Carlssons nya regering och Ines Uusmans första år som IT-minister har beskrivits som något av en stiltjeperiod där inga nya problem egentligen fördes fram för IT-ismen att lösa. Annat skulle det bli när regeringen Carlsson 1996 ombildats till regeringen Persson och denna börjat känna sig varm i kläderna (Santesson-Wilson, 2003).

En ny mediepolitik?

Inte heller på mediepolitikens område förefaller skillnaderna mellan de båda regeringarna ha varit särskilt stora när det gäller inställningen till ny teknik och Sverige som nation. Istället verkar tillträdande kulturministern Margot Wallström och hennes efterträdare Marita Ulfskog ha varit fullt nöjda med att fortsätta i den färdriktning som före det förra regeringsskiftet pekats ut dåvarande socialdemokratiske utbildningsministern Bengt Göransson och dennes biträdande minister Göran Persson: när den tekniska utvecklingen gjort den tidigare politiken obsolet så handlade det helt enkelt om att försöka tygla de angripande internationella (eller snarare transnationella) marknadskrafterna genom att binda dem i för nationalstaten kontrollerbara former. Ulfskogs kulturdepartement var å andra sidan betydligt mera negativt till dessa marknadskrafter än vad regeringen Bildt någonsin hade varit, och flera utredningar handlade följaktligen om att försöka kartlägga de allt mera komplicerade ägarförhållandena bakom de massmedia som nu fanns tillgängliga i Sverige och på svenska. Den bilden var heller inte särdeles hoppingivande för den som fruktade ägarkoncentration eller förlust av nationell kontroll (även om ogillandet förvisso var minst lika stort när det gällde den svenske ”mediemogulen” Jan Stenbeck som hans utländska konkurrenter). (SOU 1994:145 och SOU

1997:92) Här kan vi alltså se en ideologisk tendens möjlig att koppla till den antiglobaliseringsdiskurs som vid denna tidpunkt redan börjat bli vanlig, snarare än till den allmänna teknikoptimismen. Även i detta sammanhang handlade det dock om att tygla tekniken och underställa den nationell jurisdiktion, ett försvar för den gamla ordningen snarare än en övergång till mer globala eller postnationella problemformuleringar. För att möjliggöra detta behövde marknätet emellertid uppgraderas och anpassas till den nya tekniken. I praktiken ledde detta till slutsatsen att marknätet måste digitaliseras och den för ändamålet tillsatta utredningen tänkte sig att man på detta sätt skulle kunna lämna plats för upp till fem nya kanaler enligt avtal i stil med det som redan gällde för TV4 (SOU 1996:25).

Att TV-nätet i framtiden skulle digitaliseras var i utredningssystemet sedan länge något av en etablerad sanning och hade betraktats som en självklarhet redan i dåvarande biträdande utbildningsministern Göran Perssons direktiv till Utredningen om tekniska förutsättningar för utökade sändningar av radio och television till allmänheten (Dir. 1991:67, SOU 1991:108). Digitaliseringen behandlades mera ingående av ytterligare en utredning i betänkandet *Från massmedia till multimedia* som pressenterades i februari 1996 och där det bland annat förordades att ett principbeslut om digitalisering av marknätet skulle fattas redan samma vår. De internationella jämförelseobjekten var den gången ”ledande europeiska länder samt USA och Japan” (SOU 1996:25: s. 16). Den brådska jämförelserna gav upphov till antyder även att Carl Bildts målsättning att göra Sverige till en ”spjutspetsnation” fortfarande uppfattades som högaktuell. På så vis skulle man nämligen få möjlighet ”att utveckla den svenska marknaden till en test- och demonstrationsmarknad för digital TV och multimedia” (SOU 1996:25: s. 206). Utredningen förefaller i även ha betraktat sammansmältningen av Internet och TV-nätet som en naturlig utveckling. Å andra sidan ansåg man emellertid inte att överföring av rörliga bilder via telenätet i en utsträckning som kunde nå alla hushåll var en ekonomiskt rimlig lösning, i synnerhet inte om man förväntade sig att utbyggnaden av digital-TV skulle drivas av konsumenternas efterfrågan (så som senare blev fallet i och med lösningen med försäljning av digital-TV-boxar). Användarvanorna var helt enkelt fortfarande för olika: datorer användes på kontoret och TV i vardagsrummet (SOU 1996:25). När bredbandsnätet till sist ändå började byggas ut med statlig finansiering bara ett par år senare var besluten rörande digital-TV redan fattade och någon samordning skedde aldrig. Hur det kom sig att även detta nätverk byggdes ut i så all hast har på ett förtjänstfullt sätt diskuterats av Peter Santesson-Wilson i dennes avhandling *Studier i symbolpolitik.* Denna utbyggnad kom i alla händelser att organiseras helt separat och uppdelningen mellan Uusmans kommunikationsdepartement och Ulfskogs kulturdepartement kom således att avspeglas i genererandet av två från varandra skilda nätverk.

Något förvånande med tanke på den föregående regeringens inställning var det i riksdagen moderaterna som främst vände sig emot den föreslagna modellen för utbyggnad av digital-TV-nätet. Istället föreslog de en tillbakadragning av public servicebolagens roll i mediesystemet. I likhet med vad Ian Wachtmeister en gång menat ansåg man att mångfalden garanterades av marknaden. Därav drog man slutsatsen att kvalitet och nationella intressen kunde garanteras även med enbart en radiokanal och en TV-kanal (om än med bibehållna ägarförhållanden) medan övriga kanaler borde kunna säljas ut på den öppna marknaden. Vänstern och miljöpartiet nöjde sig med att, på basis av ett förslag hämtat från Utbildningsradions remissvar, visionera om en öppen kanal där debatter från olika politiska ”arenor” ute i landet kunde sändas oredigerade direkt till medborgarna och därmed bilda grunden för en ny nationell direktdemokratisk arena (Motion 1996/97: K14, Motion 1996/97: K15, Motion 1996/97: K16, Motion 1996/97: K713). Återigen ser vi hur ägandet blivit centralt i moderat politik. Samtidigt kan man också notera hur vänstern och miljöpartiet försökte koppla samman IT med sina egna direktdemokratiska visioner, visioner som dock fortfarande föreställdes inom ramarna för ett nationellt system.

IT i kulturens sjänst

Även den statliga kulturpolitiken i trängre mening var under denna period föremål för en intensiv rapportproduktion inom utredningsväsendet. Inte minst presenterade utredningen Kulturnät Sverige, under ledning av den från Institutet för framtidsstudier inlånade forskaren Bi Puranen, rapporten *IT i kulturens tjänst* där en framtida plan för hur den nya tekniken skulle kunna användas inom kulturpolitiken pressenterades. Såväl Puranens utredning som den av denna på detta område kraftigt påverkade Kulturutredningen tycks helt ha hållit fast vid premissen att kulturpolitikens mål inte påverkades av informations- eller kunskapssamhällets påstådda inträde, utan att det endast var dess medel som skulle behöva anpassas till de förändrade omständigheterna. Typiskt sett betraktade båda utredningarna också televisionen som ett medium för kulturspridning och för att skapa efterfrågan på olika kulturformer (genom att beställa exempelvis teaterföreställningar till TV-teatern) snarare än som ett självständigt artistiskt medium eller forum. Som ett undantag från denna regel kan man notera att båda utredningarna tänkte sig att de nya medierna skulle kunna ge upphov till nya konstformer. Detta stod dock på intet sätt i fokus för deras uppmärksamhet. Liksom tidigare låg fokus istället på att ge allmänheten tillgång till den redan existerande kulturen och i viss utsträckning på att skapa nya arenor för den samma. Särskilt långt framme i utvecklingen låg redan kulturarvssektorn, i form av framförallt arkiv och bibliotek men med museerna fortfarande något efter. Framförallt varierade datoranvändningen inom dessa områden betydligt mellan olika institutioner. Syftet stod emellertid rätt klart: det handlade om att effektivisera sektorns kunskapshantering genom att digitalisera den. Det var också viktigt att digitaliseringen samordnades så att de olika registren skulle kunna länkas samman. Slutligen skulle detta göra arkiven betydligt mera tillgängliga för allmänheten (SOU 1995:84, SOU 1997:14).

Utredningen Kulturnät Sverige varnade också för risken för uppkomsten av ett nytt klassamhälle med nya klyftor mellan dem som hade tillgång till den nya tekniken och dem som saknade sådan tillgång. Därmed kommer alltså en ny teoretisk infallsvinkel in i resonemanget, nämligen användarnas sociala position och kulturella kapital. I det sammanhanget var man alltså beredd att tänka sig de förändringar den nya tekniken skulle ge upphov till i termer av helt nya sociala strukturer. Detta hindrade dock inte att problemets lösning fortfarande stod att finna inom ramarna för den redan existerande nationella kultursektorn. Genom att definiera problemet i termer av tillgång till kunskap och medier kunde man nämligen finna lösningen i de redan existerande folkbildningsorganisationerna och biblioteken. Båda kunde redan anses utgöra system för folkets bildande även om deras personal först själv måste läras upp. Projektet kunde därmed uttryckas som en parallell med det i kulturpolitikens gryning utförda projektet att sprida boklig bildning till befolkningen och även denna gång var det biblioteken som skulle stå till tjänst med att tillhandahålla själva mediet – i detta fall uppkopplade datorer – på samma sätt som de under lång tid hade tillhandahållit böcker för utlåning (SOU 1997:14). Den mest relevanta aspekten ur denna artikels perspektiv torde här vara den välfärdsstatliga centrum-pereferilogik som präglade dessa resonemang. Denna logik torde framstå som särskilt tydlig om man utgår från utredningens egen bild av politikens mottagare, manifestationen av vad man på sjuttiotalet ofta beskrev som ”eftersatta grupper”, det om inte helt passiva så i alla fall kunskapsmässigt underlägsna objektet för politiken:

> För att göra det mer påtagligt för oss själva har vi försökt ha en fiktiv kulturanvändare i åtanke: en äldre kvinna bosatt i en by i Norrlands inland. Den kvinna vi föreställer oss har ingen högre utbildning eller välavlönat arbete och hon bor i ett område som få infrastrukturbyggare anser lönsamt att investera i. Hon har ingen egen dator och är inte heller särskilt intresserad av att lära sig använda datorer eftersom hon har svårt att se nyttan av att kunna det. Kvinnan är ingen stor kulturkonsument men hon läser en del

böcker och tycker att det är roligt att gå på föreläsningar och teater någon gång ibland.

> Själva grundtanken är ju att öka tillgängligheten till det svenska kulturarvet och till dagens kulturyttringar. […] Om vi lägger förslag som är bra för någon som bor i glesbygd, som är lite äldre utan allt för lång utbildning och är kvinna, bör förslaget gagna Sveriges befolkning i stort (SOU 1997:14: 133).

Kunskap skulle flöda ut från statligt understödda institutioner till medborgarna på ungefär samma sätt som ekonomiska resurser omfördelades av välfärdsstaten. På så vis skulle allt för stora ojämlikheter kunna undvikas. Analogin med den ekonomiska välfärdsstaten hade för övrigt också använts i samband med den helhetliga statliga kulturpolitikens formulering under sjuttiotalets första år, då man använt sig av ”kulturell välfärd” som metafor i de centrala texterna (Jfr SOU 1972:66 och prop. 1974:28).

Detta var dock inte utredningens centrala moment. Detta utgjordes istället – som namnet antyder – av uppbyggnaden av ett svenskt kulturnät: Kulturnät Sverige, en nätportal och ett samordnande kansli som skulle göra det möjligt att bygga upp en särskild del av Internet helt ägnad åt det svenska kulturlivet. Detta tänkte man sig dels som en källa till inforation för allmänheten gällande alla delar av det med utgångspunkt i kulturpolitiken definierade kulturlivet och dels som en arena för kontaktskapande mellan olika delar av det samma. Verksamheten skulle organiseras i samarbete mellan Ingenjörsvetenskapsakademin och Vitterhetsakademin, av utredningen beskrivna som oberoende representanter för teknologisk och kulturhistorisk sakkunskap. Den skulle dessutom genomgående ske på svenska och i det uttalade syftet att försvara svenska språkets ställning på Internet (SOU 1997:14). Kulturnät Sveriges gränsdagningar för det svenska kulturlivet har mycket att säga om hur man i dessa sammanhang förställde sig ”kultur” och vilka föreställningar som räknades in i den. För att koncentrera sig på temat för denna artikel kan man dock konstatera att nätverkets användare, trots allt tal om interaktivitet, i praktiken kunde delas in i två huvudkategorier: kulturlivets utövare och kulturlivets mottagare. Den nya teknikens funktion var, liksom alla tidigare mediers, dels att underlätta produktionen av kultur och dels att öka mottagarnas tillgång till den samma. Minst lika avgörande är dock att gränsdagningen för detta kulturliv inte kan frikopplas från nationens fysiska territorium. Liksom i den övriga kulturpolitiken var det en uttalad målsättning för utredningen att ge det nationella territoriets alla innevånare tillgång till dess resurser, men också att i möjligaste mån täcka in hela landets kulturliv och inkludera produktion från hela territoriet. Med undantag för utredningens diskussion om en särskild del av nätet ägnad åt samisk kultur tycks man dessutom ha föreställt sig denna produktion som homogen i den meningen att fördelning i förhållande till genus, klass och etnicitet kunde lämnas i stort sett oproblematiserade på produktionssidan. Nationens kultur kunde med andra ord betraktas som homogen medan mottagarsidan måste betraktas som heterogen. Hela projektet blir därmed att betrakta som ett nationellt integrationsprojekt, något som givetvis även skulle kunna sägas om hela den etablerade statliga kulturpolitiken. Medan mottagarnas möjlighet att tillgodogöra sig det som erbjuds står öppen för problematisering gör projektets geografiska omfattning inte det. Nationen som självklar arena och kulturell gemenskap tas hela tiden för given. IT skulle med andra ord ta över den nationsbyggande funktion som i det nationella projektets inledningsskede innehafts av det tryckta ordet.

Den här gången var förslagen emellertid inte okontroversiella. Visserligen gick utredningens förslag i stort sett oförändrade igenom såväl remissrundan som regeringens behandling men bemötandet i riksdagen skulle bli ett helt annat. Det var emellertid inte grundvärderingarna som ifrågasattes. Istället hävdade de andra partierna, vart och ett ur sitt perspektiv, att regeringen inte gått tillräckligt långt i sin IT-politik. Vänstern och kristdemokraterna underströk båda vikten av en mer långtgående och ansvarsfull politik för

att förhindra uppkomsten av nya klassklyftor. Vänstern och miljöpartiet underströk vikten av budgettillskott så att de nya projekten inte skulle behöva belasta kultursektorns redan pressade budgetar. Kristdemokraterna tryckte även på behovet av etik på nätet och tog i detta sammanhang upp den senare så uppmärksammade risken för spridning av barnpornografi där. Folkpartiet och centern låg också de relativt nära regeringens politik och betonade vikten av att den nya tekniken kom alla till del, men även skolans – och i folkpartiets fall näringslivets – roll. Kristdemokraterna och moderaterna – denna gång anförda av Carl Bildt personligen, respektive av förra regeringens kommunikationsminister Mats Odell – hävdade slutligen att socialdemokratins vision av en nättillgång tillhandahållen i offentlig regi var helt igenom föråldrad (Motion 1995/96 T51, Motion 1995/96 T52, Motion 1995/96 T56, Motion 1995/96 T57, Motion 1995/96 T58, Motion 1995/96 T 59).

> Långsiktigt tror vi knappast att de normala biblioteken kommer att spela någon avgörande ny roll till följd av en breddad informationsteknikanvändning. Telefoner finns ju idag inte bara på posten eller telebutiken. […] Medborgarnas tillgång till information via IT kommer inte att gynnas av att biblioteken ges någon speciell roll som "screenprovider" för dem som inte har dator hemma eller på arbetet (Motion 1995/96 T51: s. 15).

Detta må vara omfattande skillnader, men det också sådana som helt följer den klassiska skalan mellan en vänster företrädande en stark offentlig sektor och en liberal höger med större förtroende för individuella och marknadsorienterade privata lösningar. Även i andra centrala problemformuleringar kan man känna igen partiernas redan institutionaliserade centrala problemställningar överförda till informationsteknologins nya område. Man kan i detta sammanhang nämna folkpartiets betoning av utbildningspolitiken och moderaternas betoning av näringslivets betydelse som ekonomins motor som exempel på sådana överflyttningar av redan etablerade problemformuleringar. Av de här nämnda ställningstagandena är det i själva verket bara kristdemokraternas som pekar mot en annan diskurs än fördelningspolitikens, och även då handlar det om en modell de försökt aktualisera sedan sjuttiotalet, och då i helt andra sammanhang. Politiken fortsatte således att utspela sig på den modernistiska nationalstatens politiska skala gällande förhållandet mellan stat, civilsamhälle och marknad inom dess egna gränser – inte dessa gränser i sig själva.

Konklusion

Sammantaget måste det konstateras att man i svensk kulturpolitiks närmande till ny teknik under perioden 1991–1998, till skillnad från i den samtida internationella teoretiska diskussionen, inte kan skönja något omfattande förändringsprojekt gällande synen på nationalstaten som central politisk arena, aktör eller grundläggande identitet. Visserligen kan man på många områden urskilja en tydlig övertygelse om att omgivningen var stadd i en omfattande teknikdriven förändring. Denna förändring och den bakomliggande teknikutvecklingen uppfattades emellertid tämligen genomgående som helt igenom determinerad och dessutom som förutsägbar för det svenska politiska systemet, men inte som något egentligt hot mot det samma. Denna grundsyn förefaller ha mer gemensamt med dem som rådde i nationstankens barndom och mindre att göra med dem som väntats vid dess tillbakagång. Något ifrågasättande av nationen som rumslig och gemenskapsmässig ram för det politiska handlande skedde heller inte.

Istället kan man känna igen en tydlig strävan efter att inordna de pågående förändringarna i en redan existerande analysram, inte minst partipolitiskt och ideologiskt. Detta gäller för statens roll som utjämnare av klassklyftor och konflikter i samhället. Det gäller emellertid också för statens förhållande till tekniken, ett förhållande som baserades på tron på staten som drivande aktör i nationens utveckling, men också på viljan att se den egna nationen som ledande i en ekonomisk och teknisk utveckling. Denna utveckling kunde i sin tur

konceptualiseras som en tävlan mellan (i detta sammanhang) internationellt betydelsefulla nationalstater inom ramarna för ett system av nationalstater där framgången kunde mätas i förhållande till en determinerad och därmed objektiv teknikutveckling. Synen på nationens förhållande till det internationella systemet kan därmed till sina väsentliga egenskaper sägas ha varit oförändrat sedan de nationsformerande processerna kring förra sekelskiftet. Den påverkan man strävade efter att den nya tekniken skulle ha på relationerna inom nationen var i första hand nationellt integrativa på ett ytterst självklart sätt där homogeniteten togs för given. Samtidigt uppfattade såväl heterogenisering som yttre påverkan närmast automatiskt som både destruktivt och negativt.

De politiska konflikter som i ett sådant system kunde äga rum inom nationalstaten avgränsades av de ramar som getts av modernitetens nationella system och kretsade även fortsättningsvis kring omfattningen av statens roll som fördelare av nationens resurser och kring ägandet av dessa. På ett för nationalismen typiskt paradoxalt sätt skyndade man, trots att nationens ställning togs för given, ändå till dess försvar. Det är väl värt att märka att de åtskilliga insatser som gjordes till försvar av svenska språkets fortsatta dominans i medier riktade till svenskar inte motsattes av något politiskt parti eller någon enda utredning. Medan internationell dominans på mediemarknaden av alla utom nydemokrater och tidvis moderater uppfattades som ett hot var däremot de enda som strävade efter stärkta åtgärder mot denna dominans de partier som redan tidigare företrätt starkare statliga ingrepp på marknaden. Här kan man alltså visserligen tala om ett kulturellt försvarsprojekt, men knappast om ett förändringsprojekt. Även om ny demokrati var ensamt om att helt vända sig emot att man fortsatte de mediepolitiska aktiviteter nationalstaten redan ägnade sig åt var konfliktlinjerna dessutom redan givna. Några nya problemdefinitioner eller perspektiv på samhället kan således inte sägas ha infunnit sig.

Hur mycket sanning som kan ligga i teorierna om informationsteknologins utmaning mot nationsidén och den modernitet i vilken den ingår är knappast en fråga som kan besvaras av en undersökning som denna. Vad som däremot kan konstateras är att de inte på djupet trängt in i den världsbild som förefaller ligga till grund för den här beskrivna politiken. De tycks heller inte på något annat avgörande sätt ha påverkat dess struktur eller allmänna upplägg. Tvärtom formulerades politiken inom detta område fortfarande vid denna tid inom de ramar som gavs av föreställningen om det nationella rummet och inriktades dessutom i stor utsträckning på bevarandet av detta och upprätthållandet av dess homogenitet. Huruvida detta fortsatta upprätthållande av för nationalstatens legitimitet avgörande föreställningar har framtiden för sig återstår givetvis att se.

Referenslista

Litteratur

Anderson, Benedict (1996): *Den föreställda gemenskapen, Reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning,* i Sven-Erik Torhells svenska översättning, Bokförlaget Daidalos, Göteborg.

Brubaker, Rogers (1992): Citizenship Citizenship and Nationhood in France and Germany, Cambridge, Massachusetts: Harward University Press.

Castells, Manuell (1996): *The Information Age: Economy, Society and Culture, Volume I, Network Society,* Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

Castells, Manuell (1997): *The Information Age: Economy, Society and Culture, Volume II, Power of Identity,* Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

Castells, Manuell (1998): *The Information Age: Economy, Society and Culture, Volume III, End of Millennium,* Oxford: Blackwell.

Eriksson, Catharina, Maria Eriksson Baaz och Håkan Thörn (1999): ”Den postkoloniala paradoxen, rasismen och ’det mångkulturella samhället’, En introduktion till postkolonial teori”, i Catharina Eriksson, Maria Eriksson Baaz och Håkan Thörn (red.): *Globaliseringens kulturer, Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*, Nora: Nya Doxa.

Fornäs, Johan, Kajsa Klein, Martina Ladendorf, Jenny Sundén and Malin Sveningsson (2002): ”Into Digital Borderlands”, Johan Fornäs Kajsa Klein, Martina Ladendorf, Jenny Sundén and Malin Sveningsson: *Digital Borderlands*, New York: Peter Lang Publishing Inc.

Gellner,Ernest (1988): *Nations and nationalism*, Oxford: Blackwell.

Gibson, William (2001): *Neuromancer,* London: Harper Collins.

Giddens, Anthony (1991): *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age,* Oxford: Polity Press.

Griffiths, Tony (2004): *Scandinavia – at war with trolls, A history from the Napoleonic era to the third millennium*, London: C. Hurst &co. Ltd.

Hall, Stuart (1999): ”När inträffade ’det postkolloniala’? Tänkande vid gränsen”, i Catharina Eriksson, Maria Eriksson Baaz och Håkan Thörn (red.): *Globaliseringens kulturer, Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*, Nora: Nya Doxa.

Haraway, Donna (2000) [1991]: “A Cyborg Manifesto: Science, Technology and Socialist-Feminsm in the Late Twentieth Century” in David Bell and Barbara M. Kennedy 2000: *The Cybercultural Reader,* London/New York: Routledge.

Harding, Tobias (2005): ”Det breddade kulturarvet och den oromantiska nationalismen – Synen på ‘nation’ och ‘kulturarv’ i svensk nationell kulturarvspolitik”, paper för konferensen Demokratiskt kulturarv, 9–10 december 2004, Laxholmen, Arbetets museum, Norrköping, under utgivning av Peter Aronsson i den tillhörande konferensensantologin.

Johansson, Magnus (1997): Smart, fast and beautiful: on rhetoric of technology and computing discourse in Sweden 1955–1995, Linköping Studies in Arts and Science, Linköping: Linköpings universitet, Institutionen för Tema.

Johansson, Magnus; Jörgen Nissen och Lennart Sturesson (1998): *”IT-ism”. Informationsteknologin som vision och verklighet,* Stockholm.

Jünger, Ernst (1932): *Der Arbeiter. Herrschaft und Gestalt,* Hamburg: Hanseatische Verlagsanstalt.

Kalathil, Shanthi and Taylor C. Boas (2003): *Open Networks – Closed Regimes, The Impact of the Internet on Authoritarian Rule,* Wachington D.C: Carnegie Endowment for International Peace.

Kennedy, Barbara (2000): “The ‘Virtual Machine’ and new Becommings in Pre-Milennial

Culture" in David Bell and Barbara M. Kennedy 2000: *The Cybercultural Reader,* London/New York: Routledge.
Kylhammar, Martin (2003): "Teknik, kommunikation och makt" i Martin Kylhammar och Jean-Francois Battail (red.): *På väg mot en kommunikativ demokrati? Sexton humanister om makten, medierna och medborgarkompetensen,* Stockholm: Carlssons.
Lash, S and J. Urry (1994): *Economies of Signs and Space*, London: Sage.
Mitra, Ananda (2000): "Virtual Communality: Looking for India on the Internet" in David Bell and Barbara M. Kennedy 2000: *The Cybercultural Reader,* London/New York: Routledge.
Nathan, John (2004): *Japan Unbound, A Volatile Nation's Quest for Pride and Purpose,* Boston/New York: Houghton Mifflin Company.
Neaman, Elliot W. (1999): *A Dubious Past, Ernst Jünger and the Politics of Literature after Nazism,* Berkley/Los Angeles/London: University of California Press.
Santesson-Wilson, Peter (2003): *Studier i symbolpolitik,* Lund Political Studies 129, Lund: Statsvetenskapliga institutionen vid Lunds universitet.
Smith, Anthony D. (1986): *The Ethnic Origin of Nations,* Cambridge, Massachusetts: Blackwell Publishers.
Stratton, Jon (2000) [1997]: "Cyberspace and the Globalisation of Culture" in David Bell and Barbara M. Kennedy (2000): *The Cybercultural Reader,* London/New York: Routledge.
Sörlin, Sverker (2004): *Europas idéhistoria 1692–1918: Mörkret i människan,* Stockholm: Natur och kultur.
Tomas, David (2000) [1989]: "The Technofilic Body: On Technicity in William Gibson's Cyborg Culture" in David Bell and Barbara M. Kennedy 2000: *The Cybercultural Reader,* London/New York: Routledge.
Tralau, Johan (2002): *Människoskymning: Främlingsskap, frihet – och Hegels problem hos Karl Marx och Ernst Jünger,* Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
Zickmund, Susan (2000) [1997]: "Approaching the Radical Other: The Discursive Culture of Cyberspace" in David Bell and Barbara M. Kennedy 2000: *The Cybercultural Reader,* London/New York: Routledge.

Riksdagsmaterial

Kungl. Maj:ts proposition 1974:28.
Motion 1991/92:Kr299, av Ian Wachtmeister m.fl. (nyd).
Motion 1991/92: Kr5, av Ingvar Carlsson m.fl. (s).
Motion 1991/92:Kr7, av Lars Wener m.fl. (v).
Motion 1995/96 T51, av Carl Bildt m.fl. (m).
Motion 1995/96 T52 , av Mats Odell m.fl. (kd).
Motion 1995/96 T56, av Stig Sandström m.fl. (v).
Motion 1995/96 T57, av Kerstin Warnerbring m.fl. (c).
Motion 1995/96 T58, av Eva Flyborg m.fl. (fp).
Motion 1995/96 T 59, av Elisa Abscal Reyes m.fl. (mp).
Motion 1996/97: K14, av Anders Björk m.fl. (m).
Motion 1996/97: K15, av Gudrun Schyman m.fl. (v).
Motion 1996/97: K16, av Ewa Larsson m.fl.
Motion 1996/97: K713 av Elisabeth Fleetwood m.fl. (m).
Regeringsförklaringen 1991: Riksdagens protokoll 1991-10-04.

Regeringsmaterial

Dir. 1991:67, beslut vid regeringsmötet 1991-07-25.

Statens offentliga utredningar (SOU)

SOU 1972:66 SOU 1992:10 Ett nytt bolag för rundradiosändningar, betänkande av utredningen om nytt huvudmannaskap för rundradionätet.

SOU 1991:108 Tekniskt utrymme för reklamfinansierad radio, Delbetänkande av utredningen om tekniska förutsättningar för utökade sändningar av radio och television till allmänheten.

SOU 1992:36 Radio och TV i ett, betänkande av utredningen för myndighet för radio- och TV-sändningar till allmänheten.

SOU 1994:34 Teknisk utrymme för ytterligare TV-sändningar, Slutbetänkande av utredningen om tekniska förutsättningar för utökade sändningar av radio och television till allmänheten.

SOU 1994:105 Ny lagstiftning om radio och TV, Slutbetänkande av Radioutredningen.

SOU 1994:118: Informationsteknologin: Vingar åt människans förmåga, Betänkande av IT-kommissionen.

SOU 1994:145 Ägarkoncentration i dagspress och radio/TV.

SOU 1995:84 Kulturpolitikens inriktning, Kulturutredningens slutbetänkande.

SOU 1996:25 Från massmedia till multimedia – att digitalisera svensk television.

SOU 1997:14 IT i kulturens tjänst, Kulturnät Sveriges slutbetänkande.

SOU 1997:92 Medieföretag i Sverige – ägande och strukturförändringar i press, radio och TV.